

Budovatelský plakát na Karlovarsku Mgr. Lukáš Svoboda

Ani se tomu nechce uvěřit, jaká to byla náhoda, když 2. března roku 2007 zazvonil telefon v kanceláři archeologa Mgr. Jiřího Klsáka, zaměstnance Krajského muzea Karlovy Vary, s tím, že je poslední šance zdokumentovat budovu, kde se nacházel ateliér Karla Kuchaře. Dům, kde se ateliér zmíněného umělce nacházel, byl za několik dnů určen k demolici. Tou dobou se v kanceláři nacházeli nově přijmutí mladí a naděšní muzejníci muzea, archeolog Jan Tajer a o měsíc služebně starší historik Lukáš Svoboda. Oči jim zazářily, uši se nastražily, mysl uvedla do stavu vysoké pohotovosti. Chvíli v nové práci a hned toto, poslední možná dokumentace! V té době oba dva a ani jejich o mnoho let starší kolega však netušili čeho. Do několika minut od zvednutí sluchátka telefonního přístroje všichni tři stáli před nevábně vyhlížejícím domem č. p. 15 v Libušině ulici. Tento dům byl postaven roku 1847 jako I. židovský hospic, pak sloužil jako městský arest, dále jako ateliér místních umělců a dílna propagační tvorby. V té chvíli už to byl opravdu jen smutný a zapomenutý objekt k demolici. Uvnitř domu už na ně netrpělivě čekal pan Dlesk, který o této události muzejníky informoval. Na pomoc dále byla zavolána zaměstnankyně karlovarské galerie paní Božena Vachudová a další zaměstnanec muzea Tomáš Jirát. Během několika hodiny byly všechny zajímavé nálezy, jako plakáty, sádrové modely, plastiky, plakety a jejich formy, nakupeny k východu budovy a na několikrát převezeny muzejním automobilem a zapůjčenou multikárou od firmy Katenbeck do budovy muzea, kde byly náležitě uskladněny.

Hned od prvního momentu odborní zaměstnanci muzea byli fascinováni nálezem plakátů z větší části vytvořených na přelomu čtyřicátých a padesátých let dvacátého století. Jelikož

Nesignováno, 1953

kolegové archeologové jsou přece jen chlapci do terénu, byla práce očisty a dokumentace tohoto zajímavého materiálu svěřena historikovi Lukáš Svobodovi, i když z dalších prací nebyli ani samotní archeologové a další zaměstnanci muzea zcela vyčleněni.

Při dokumentaci plakátů začínala vyvstávat samotná doba, v které byly vytvořeny a kterou zachycovaly. Jedna z prvních myšlenek, která nás napadla, byla, kdo vlastně tito lidé byli a proč ty plakáty tvořili. První otázka se dala lehce zodpovědět, neboť polovina jich byla signována, a to Janem Samcem starším, Františkem Bočkem, Vladimírem Koutským, pod zkratkou fo-fi-fo byl rozpoznán Jaroslav Houf, dále Josef Flejšar, Adolf Pražský, Jiří Rejžek a Karel Svolinský. Dále po odborné diskusi s paní Vachudovou a malířem Strnadem byli rozpoznáni Oldřich Menhart a Adolf Zábranský. V literatuře, která se zabývá budovatelskými plakáty a jejich autory, nebo se o tomto tématu zmiňuje, jsou výtvarníci převážně vykresleni jako ti, kteří byl prodejní době, systému, který v té době byl, a politickým mocipánům. Samotné plakáty prý nemohou být brány za umělecká díla, ani tak hodnoceny, protože je za nimi skryto až mnoho utrpení a prolité krve. Je tomu opravdu tak? Nebo je pravda, jak to tak občas bývá, trochu někde jinde. Máme předešlé výroky brát bezmezně vážně, nebo můžeme nad nimi pochybovat. Nejlepším způsobem, jak zjistit, oč se jedná, je hlubší studie daného problému a diskuze s pamětníky toho času, který je pro někoho již dávny a zapomenutý a pro některé až příliš blízky a stále živý. Je zpravidla lepší se ptát toho, kdo vnímá zmiňovanou dobu, tím druhý způsobem.

A hle, po provedení zmíněných přístupů k bádání v historii padá světlo na celou kauzu trochu z jiného úhlu. Už se opravdu nedovíme, zda všichni umělci – výtvarníci a grafici, kteří zde byli již zmíněni, měli k vytvoření budovatelských plakátů ty samé pohnutky. Lze říct, že

Jan Samec, 1952

asi pro většinu z nich byla pohnutka jenom jediná, a to existenční. Prostě jenom přežít tuto dobu, přijmout „jakoukoliv“ zakázku, aby se člověk mohl věnovat své milované práci, pro kterou se rozhodl, a v tomto případě byl ochoten udělat „cokoliv“, co je aspoň částečně morálně možné. I když pro některé i tento úkrok stranou a podřízení se vyšší státní moci byl zradou největší. Ti, kdo opravdu dokázali neuhnout a trvat na svém přesvědčení, těm patří hluboký úklon a nesmírná úcta. Ale kolik jich opravdu neohebných bylo a kolika z nich ten hluboký úklon a ta nesmírná úcta byly dány? To vědí asi jenom oni. Spočítáme je na prstech jedné ruky? Doufám, že nejen na jedné. Bohužel to jsou již jen spekulace a zbožná přání.

Za to zde nyní před sebou máme díla, a já si myslím, že to tak můžeme nazvat, těch, kteří udělali ten zmiňovaný úkrok stranou a tvořili pro nové pány. Paradoxem je, že díky těm dílům máme možnost skrz ně pohlédnout do doby, kdy se vyhrnovaly rukávy a budovaly nové zítřky zcela nevídaným způsobem. Zvláště pro tu generaci, která tuto dobu nezažila, nebo jen zčásti okusila její nevábnou a hořkou pachut', či jen její konec.

Přístupme již k samotným plakátům, můžeme je rozdělit do dvou základních skupin, na plakáty agitační a kulturní. Agitační vyzývají k již zmíněným vyhrnutým rukávům. Jsou na nich vyobrazení skuteční muži a ženy činu. Na jednom otec s neuvěřitelnou paží reka představuje svému synu, jak se budují nové, krásnější a socialistické Karlovy Vary. Na druhém už brigádníci proměňují bombardováním zpustošenou čtvrť Rybáře s krumpáčem a lopatou v ruce do nové podoby. Člověk jim to odhodlání opravdu věří. A proč ne, když se u té dřiny usmívají. S úsměvem jde přece vše lépe. Budovalo se s nasazením nejen fyzickým, ale i finančním, jak nás o tom utvrzuje plakát se zedníkem, pod nímž je slíbena částka 10 miliónů korun na opravy domů a bytů v našem městě. K tomuto plakátu se zachoval i jeho grafický návrh.

Kdo se však měl starat o stravování a péči všech mužů, kteří byli povoláni k nové výstavbě města a do výroby? No, přece ženy! Ty byly vyzvány k opuštění svých domácností, kde se staraly jen o své rodiny. Neměly se však starat jen o ně, ale o všechny, a to jako spolupracovnice v továrnách, lékařky, poštovní doručovatelky, servírky, prodavačky a také jako zdravotní sestry. Ke všem těmto profesím byly ženy nabádány prostřednictvím plakátů. Za zmínku stojí výzva k povolání zdravotních sester a laborantek, kde během velmi krátké doby, čtyř až šesti měsíců, byla slibována kvalifikace této profese. Může nás snadno napadnout otázka: „Opravdu tak krátká doba na to stačila?“ Odpověď zní: „Ano, musela!“

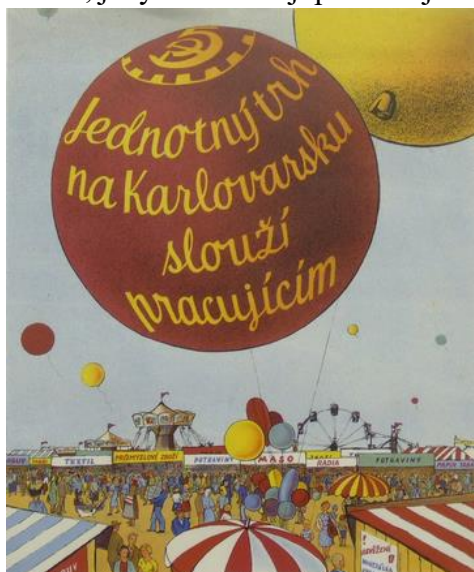
Přistupme k dalšímu tématu zobrazenému na plakátech. K zemědělství. Nové socialistické město bylo vybudováno, a o dělníky bylo postaráno, požadované služby byly zajištěny, ale čím se ti lidé živili? Co jedli? Přece zemědělské plodiny vyprodukované novým socialistickým způsobem. Nelze moderně pěstovat bez křížové setby, bez použití umělých hnojiv a pomocí dalších nových socialistických metod. Rozhodně to nikdo nemůže zvládnout sám, a proto každý rolník patří do zemědělského družstva. Vždyť, byl-li rolník sám, jeho krávy byly vyzáblé, děcko

chodilo bosky a ztrápené, a na poli byl jen plevel, za to když vstoupil rolník do družstva, hned se pšenka zazelenala, pionýr s rudým šátkem u krku vypasené kravky ani spočítat nemohl a požadovaný plán se hned jinak plnil. Paradoxem doby bylo, že ten, kdo nejvíce přesvědčoval o nutnosti kolektivizace sám skončil jako rozvraceč republiky na šibenici. Nebyl to nikdo jiný než soudruh Rudolf Slánský. Zpět však od šibenice do družstev. Samotní rolníci na

Vladimír Koutský – František Boček, 1951 takovou dřinu na polích nestačili, byly proto povolány posily z města. Brigádníci! Urostlí muži z kanceláří byli ochotní přidat svojí dobře urostlou ruku k dílu. Byli, z Karlovarska s čepicí, tak z Plzeňska s rádiovkou, oba však se stejnou košilí, hodinkami a aktovkou. Jak to dokazuje dvojí mutace jednoho plakátu. Pro zvýšení pracovního nasazení byly zřízeny soutěže, jak jarních polních prací, tak i podzimních žňových prací.

Veškeré to socialistické úsilí muselo být správně naplánováno a rozvrženo, aby všichni věděli, jaký čas na svojí práci mají. Byly stanoven plány do období po pěti letech, tzv. pětiletky.

Nehledě na skutečnou poptávku a nabídku té doby. S tím si asi nikdo hlavu nelámá, protože ten první rok byl přece rozlousknut dobře, jak nás o něm přesvědčuje plakát.

A co děti? Měly si kde hrát? Asi ano, pokud jim zbyl čas, který jim zbyl po době strávené ve škole a sběrem všeho možného. Hlavně ovocné stromy byly štědrými dárci a ani jedna pecka nesměla přijít na zmar. Sbíralo se lahvové sklo a použitý textil. Vše se dalo znovu zužitkovat. A potom, že recyklace je něco nového. Vždyť bez ní by se nedal vybudovat nový svět již v minulosti.

Druhým typem plakátu byly tzv. kulturní, vábící všechny pracující lid k zábavě. A tak tedy po dni namáhavé lopoty a budování si v novém socialistickém zřízení mohl lid dopřát kvalitní zábavy, která dříve byla

Jan Samec vyhrazena převážně jen dekadentní vyšší imperialistické třídě, jak nás na to upozorňuje další plakát. Lidé si mohli například zajít na pravou lidovou veselici, na níž měli úderníci vstup zdarma, nebo si zajít na slavnostní večer k 30. výročí KSČ, či na další kulturní akce, jako bylo každoroční karlovarské kulturní léto. Každým rokem se konaly výstavy místních umělců, výstavy bezpečnosti práce a také výstavy ke sjezdům KSČ. Především plakát k IX. Sjezdu stojí za zmínku, Je na něm vyobrazen muž s lopatou, za nímž v pozadí jsou včelí plástve. Hlavně spodní část lopaty je velice zajímavá, připomíná obličej muže s knírem. Kterého? To asi přesně věděl jen samotný autor. Nám zbývá nad významem tohoto motivu se jen dohadovat a spekulovat.

Nesmíme však zapomenout, že město Karlovy Vary a jeho okolí vždy sloužilo především k obnově zdraví. A ani toto téma nebylo na plakátech z dob budovatelských opomenuto. Lázně nebyly už výsadou jen bohatých, ale především pracujících, jak nás o tom přesvědčuje plakát s Indiánem naloženým v kádi, pochroumaným Číňanem pijícím sklenici minerální vody, či již uzdraveným Afričanem hrajícím míčovou hru s Indem pomocí berle a hůlky.

Na závěr zmíníme ještě jeden plakát, který se zabývá správným chováním v lázeňském městě, kde se má dbát na pořádek, čistotu, nesmí se psát po výlohách, německé nápisy mají být odstraněny, psi nesmí volně pobíhat, památníky nesmí být ničeny, květiny se nesmí trhat a hlavně ten, kdo je společensky unaven se má jít uklidit domů. Dá se říci, že desatero karlovarských občanů, jak zní nadpis plakátu, je velmi podobné nařízení, které bylo městskou radou vypsáno v první polovině 17. století při návštěvě Albrechta Valdštejna.

Budovatelské plakáty nejsou jen propagandistickým dílkem autorů sloužící komunistickému režimu, ale i sonda do historie našeho státu a města, která by neměla být nikdy zapomenuta. Už z toho důvodu, abychom se vyvarovali chyb, kterých jsme se v minulosti dopustili.